

Natuurwijzer

Ledenblad IVN-KNNV Deventer

Jaargang 2, 2019, Nr 5

Colofon

Werkgroepen van KNNV en IVN en overzicht van de coördinatoren

KNNV-bestuur

Marjolein Vermeij (secretaris)

secretaris@deventer.knnv.nl

Niek Lelieveld (penningmeester)

penningmeester@deventer.knnv.nl

David de Wit (algemeen lid)

IVN-bestuur

Mike Hirschler (voorzitter)

m.hirschler@hotmail.com

Penningmeester: vacant

Trudy Drüggen (secretaris)

ivndeventer@gmail.com

Hetty Arkink (algemeen lid)

hettyarkink@hetnet.nl

Petra Groothuis (aspirant bestuurslid)

Werkgroepen

Amfibieënwerkgroep

Petra van der Molen

petra@paddentrekdeventer.nl

Insectenwerkgroep

Michiel van Zadelhof

michieltanzadelhof@gmail.com

Jeugdwerkgroep

Carla Slange

c.slange@kpnmail.nl

Kraam

Trudy Drüggen

druggen@xs4all.nl

Excursiewerkgroep IVN

Gerrie Roetert

gerrieroetert@xs4all.nl

Mossenwerkgroep

Marjolein Vermeij

marjoleinvermeij@gmail.com

Natuurbeheer/knotgroep

Lieme Glazema

l.c.glazema@t-mobilethuis.nl

IVN Zwamgroep (paddenstoelen)

Mike Hirschler

m.hirschler@hotmail.com

KNNV Paddenstoelennetwerkgroep

Hein en Bien Hage

jacvs@xs4all.nl

Plantenwerkgroep

Gerrit Hendriksen

gw_hendriksen@zonnet.nl

Henriette Zengers

henriettezengers@tulp.nu

Vleermuizenwerkgroep en

Zoogdierenwerkgroep

Tom Dekker

tom@imd-ma.nl

Vlinderwerkgroep

Hans van den Berg

ivnvlinderwerkgroep@gmail.com

Programmacommissie KNNV/IVN

Frens Westenbrink

f.westenbrink@kpnmail.nl

Vertrouwenspersoon

Ruud de Block

annekeenruud@gmail.com

Redactie Natuurwijzer

Mike Hirschler, Eefke van Schaik, Gerrit Hendriksen, Sanne Karel

Eindredactie & opmaak

Gerrit Hendriksen, Mike Hirschler

IVN en KNNV Deventer hebben ook websites, facebook, e.d. De moeite waard om eens te bekijken:

KNNV Deventer:

Website: www.knnv.nl/deventer

IVN Deventer:

Website: www.ivn.nl/afdeling/deventer

Facebook: Natuur in en rond Deventer

Gerrit Hendriksen houdt een zgn. blogspot bij:

www.deventernatuur.blogspot.com

Al bovengenoemde sites zijn open voor iedereen, je hoeft er dus géén lid van te zijn! Dat scheelt weer een wachtwoord. Je kan er zelf op posten, of je stuurt je idee naar de redactie en dan posten wij het voor jou. Doen!

In dit nummer

- Eikenprocessierups
- Flora op de Wellekade en Flora obscura
- Over schoonheid en boekenkasten
- De Kamsalamander
- Verslag Iedendag IVN Overijssel
- Het verschil tussen een Paardenbloem
- Het jaar van de Egel
- Agenda
- Groene glibbers no. 48
- Vragen ledenmiddag aug 2018, deel 4
- Kringlooplandbouw, maar dan met cijfers
- De Boerenzwaluw in het nauw
- Van onder de Lebuinustoren
- Raadselplaatje

De omslag *Niek Lelieveld*

Akkerhommel op Brem. Foto: Niek Lelieveld

Beste lezers,

Wat er al niet langskomt deze aflevering: bloemen langs de Wellekade, *flora obscura*, boekenkasten vol natuurboeken, Kamsalamanders, de Overijsselse IVN ledendag, een middenpagina vol vlinders, paardenbloemen, insecten, de Waddenzee, kringlooplandbouw, zwaluwen en slakken. Kortom een zeer gevarieerd scala aan onderwerpen, waarmee we hopen de lezers weer een aantrekkelijk leesaanbod te doen.

Het voorblad en de middenpagina's zijn deze keer geheel verzorgd door Niek Lelieveld met een impressie van het Boetelerveld met de daar voorkomende vlinders. Veel dank hiervoor!

NB: we streven ernaar om zoveel mogelijk bijdragen van leden van beide verenigingen op te nemen. Aanvullingen, opmerkingen, foto's, wensen en vooral kopij zijn van harte welkom! Ook foto's voor de voorpagina of een thema voor de middenpagina zullen we graag plaatsen; laat het ons weten! Sturen naar: natuurwijzerdeventer@gmail.com.

Veel leesplezier!

De redactie

Verstoppertje Mike Hirschler

Deze Haas had mij blijkbaar niet in de gaten, of hij speelde voor struisvogel in de hoop dat ik hem niet zou zien. Toen ik op nog geen meter van hem af was schoot hij er toch maar van tussen, het beroemde hazenpad op.

Eikenprocessierups

Gerrit Hendriksen

De Eikenprocessierups, daar kunnen we op het moment niet om heen. Veel klachten en een uitgebreid artikel over de gezondheidsklachten in Nature Today. Lees dat verder op bit.ly/2LNngB3.

Wist je trouwens dat de vlinder niet eens een eigen naam heeft? De vlinder van de Eikenprocessierups heet Eikenprocessierups. Deze tandvlinder is overigens een klein mollige beestje dat je regelmatig op je laken krijgt (als je tenminste af en toe een laken buiten hangt met ofwel een blacklight of een MPL-lamp) of in je kistval.

Mannetje Eikenprocessierups. Foto: Gerrit Hendriksen

Meer over deze soort en zijn ecologie is te vinden op www.vlindernet.nl (zoek op Eikenprocessierups).

De Gemeente Deventer heeft inmiddels een speciale pagina gemaakt met informatie over de Eikenprocessierups, het voorkomen in de plaatsen waar bestrijding plaatsvindt. Voor meer informatie, bezoek www.deventer.nl/eikenprocessierups, of kijk op de site van de GGD (www.oakie.info)

En als je een dezer dagen verzeild raakt in een discussie over dit beestje, gebruik dan even het woord 'eikenobsessierups' en je maakt het helemaal!

Limerick Henry Jansen

Bezig zijn in de natuur
geeft onvervalst en puur
heel veel voldoening
als puur kostbaar ding
en dat voor lange duur

Naam: Liggende ganzerik
Wetenschappelijke naam: *Potentilla supina*

Stengels: De meestal liggende, maar soms opstijgende stengels wortelen niet. Ze zijn afstaand behaard.

Bladeren: De bladeren zijn 3- tot 7-tallig geveerd. De langwerpige deelblaadjes zijn diep gezaagd tot veerspletig en groen aan de onderkant.

Bloemen: Tweeslachtig (een bloem met zowel mannelijke als vrouwelijke geslachtsorganen). De bloemen groeien in de bladoksels en in bebladerde bijsschermen aan de top van de stengel. Ze zijn 0,5 tot 1 cm in doorsnee. De lichtgele kroonbladen zijn duidelijk korter dan de kelkbladen. Na de bloei buigen de bloemstelen naar beneden.

Vruchten: Een eenzadige dopvrucht of nootje. Tweezaadlobbig (kiemend met twee kiemblaadjes).

Bron: Verspreidingsatlas

De Wellekade is een bijzonder deel van de stad waar de IJssel een behoorlijke invloed heeft doordat de kade wel eens overstroomt. Hierdoor kunnen er in floristische zin allerlei verrassingen voorkomen.

Deze aflevering gaat over een plant die niet algemeen is in Nederland en een voorkeur heeft voor zandige oevers. De afgelopen jaren is door de Ruimte-voor-de-Rivier-projecten veel geschikt habitat ontstaan voor de Liggende ganzerik in de omgeving van Deventer. De afgelopen jaren zijn dan ook [veel waarnemingen](#) gedaan door o.a. de plantenwerkgroep van KNNV en INV. Het gaat hier over de Liggende ganzerik, *Potentilla supina*, volgens de etymologie een krachtig achteroverliggend/uitgespreid kruid.

Liggende ganzerik (*Potentilla supina*) is een vrij zeldzame soort die vrijwel geheel aan het Rijnstroomgebied is verbonden. De 'Ruimte voor de rivier-projecten' die de afgelopen jaren zijn uitgevoerd ten Zuiden en Noorden van Deventer hebben geresulteerd in vele plaatsen waar pioniervegetaties goed van geprofiteerd hebben. Volgens de [verspreidingsatlas](#) is Liggende ganzerik steeds vaker te vinden, soms ook wel buiten het rivierengebied of zoals in Deventer, naast de Welle ook op een terrein van de gemeente, waar opslag van bestratingmateriaal plaatsvindt. Hier werd de Liggende ganzerik overigens naast [Noorse ganzerik](#) gevonden.

De Nederlandse Oecologische Flora (deel 2 vanaf pagina 81) meldt dat Liggende ganzerik voor 1950 aan de IJssel alleen aan de IJsselmonding bij Kampen voor kwam. Vermoed wordt dat de verzilting van het Rijnwater, door lozing van [Kalimijnen in Frankrijk](#), heeft bijgedragen aan toename en verdere verspreiding van Liggende ganzerik in het Rijnstroomgebied.

Het geslacht Ganzerik/*Potentilla* behoort tot de familie van de rozen. Heel herkenbaar: vijf kroonbladen en vijf kelkbladen. Vrijwel alle ganzerikken hebben gele bloemen, de uitzondering is [Aardbeiganzerik \(*Potentilla sterilis*\)](#) en niet te vergeten de Wateraardbei (*Comarum palustre*, voorheen *Potentilla palustris*). Verder is de combinatie van liggende habitus, de veervormige bladen - alleen Zilverschoon heeft dat ook - en de kroonbladen die nauwelijks groter zijn dan de kelkbladen, typisch voor Liggende ganzerik.

Ondanks de schoonmaakwerkzaamheden van de gemeentereiniging (stalen veegborstels) waren nog enkele planten zichtbaar. Ik ben benieuwd of dat ook zo blijft als de kade overstroomt, als dat gebeurt tenminste.

Koprus (*Juncus capitatus*)

De laatste jaren zijn we al diverse keren verrast door het voorkomen van Draadgentiaan (*Cicendia filiformis*). Een zeldzame soort en sterk achteruitgegaan (75-100%) in Nederland. Echter op 2 plekken waar de Plantenwerkgroep van KNNV-IVN vaak komt is de soort nu al massaal gevonden. Hoe gaaf is dat? Nota bene op een stuk voormalig landbouwgrond!

Draadgentianen horen thuis in de zogenaamde Draadgentiaan-associatie en daar horen behoorlijk wat zeldzaamheden bij.

Een van die zeldzaamheden is de Koprus (*Juncus capitatus*), in 2015 gevonden in een retentiegebiedje langs de Zandwetering. Het ging toen om enkele 100-en exemplaren. Nu in diverse poeltjes van één van die mooie gebiedjes rondom Deventer is Koprus gevonden, en niet zo'n klein beetje ook. Eerst een aantal plantjes en verderop letterlijk duizenden, draaddun, nauwelijks 10 cm groot met een mooie stervormige bloeiwijze.

Het kon werkelijk niet op die avond, massaal Kleine zonnedauw, niet heel zeldzaam, maar landelijk gezien toch

aan het achteruitgaan. Als klap op de vuurpijl nog even duizenden Dwergbloemen in de sporen van een voormalige aanvoerweg. Een zogenaamde kensoort van genoemde Draadgentiaan-associatie.

Zie op wikipedia een hele lijst van soorten waar we onze ogen voor open moeten houden tijdens excursies in dit type gebieden.

Foto's: Gerrit Hendriksen

Dwergbloem (*Centunculus minimus*)

Draadgentiaan (*Cicendia filiformis*)

De godin Venus had een magische spiegel die schoonheid kon toevoegen aan wat er in te zien was. Op een goede dag echter, verloor ze deze schat. De spiegel werd gevonden door een herder, die erin keek, en enorm verbaasd was over zijn eigen schoonheid. Cupido, de zoon van Venus, wist van zijn moeders verlies en ging op zoek naar het kleinood. Toen hij zag dat de spiegel nogal slordig werd behandeld door de herder, was hij verontwaardigd. Hij stootte de spiegel uit zijn handen en liet de herder in verwarring achter. De spiegel viel en liet zijn indruk, en daarmee extra schoonheid, achter op een bloem, het spiegelklokje. (*Legousia speculum-veneris*).

Nou houd ik ervan om buiten te zijn, maar vaak betrap ik me er op dat ik me niet zo bezighoud met de schoonheid om me heen. Ik kijk meer naar wat er groeit en wat dat me vertelt over de omgeving en over bijvoorbeeld de planten zelf. Die planten staan ergens omdat ze er gewoon passen. En daarmee zeggen ze iets over het milieu waarin ze zich bevinden. Zo heb ik het geleerd, al die wetmatigheden van de natuur. De schoonheid? Nou, die is er gewoon en is meer voor romantici dan voor de denkers. Toch?

“Laat me uw boekenkast zien en ik zal u vertellen wie u bent”. Maar deze wijsheid geldt zeker ook voor planten. Net als die boeken uit de kast iets over mij zeggen, zeggen die planten iets over hun omgeving, over de plek waar ze groeien, hun standplaats.

Spiegelklokjes in een roggeveld zijn bijvoorbeeld, net als de korenbloem en de klapproos eenjarige planten, pioniers van de arme grond. De winter overleven ze als zaad waarvan er ze mega-veel na hun bloei hebben geproduceerd. Een graanakker wordt elk jaar omgeploegd en elk

voorjaar opnieuw ingezaaid. De enige soorten die dan geschikt zijn om samen met het graan op te groeien zijn die eenjarigen waarvan de zaden volop aanwezig zijn en in staat zijn snel te ontkiemen en tot bloei te komen. Het zijn eigenlijk de enige planten die aangepast zijn aan zo’n akker. Vragen waarom iets ergens groeit gelden eigenlijk niet, dat is duidelijk, iets groeit ergens omdat het kan, omdat de eigenschappen van die plant maken dat ze daar kunnen groeien. Zo simpel is dat.

Mijn vader noemde het vroeger onkruid, en dat moest je dus wieden. Hij was niet de enige: geholpen door voortgaande teelttechnieken en zogenaamde gewasbeschermingsmiddelen is er voor gezorgd dat “onkruiden” in akkers tot een uiterst zeldzame groep planten zijn gaan behoren.

Planten zeggen dus iets over hun omgeving. Het spiegelklokje, een typische bewoner van korenakkers op zandige, arme grond. Het is eigenlijk toeval er in de uiterwaarden nog korenakkers zijn. Juist omdat arme zandgronden in de uiterwaarden niet zoveel vinden zijn. Die vinden we alleen nog daar waar restanten van zandige rivierduinen zijn. En dat zand van die duinen is in de loop van de tijd afgegraven of er staan huizen op. Uiterwaarden hebben vooral rijke gronden met een bodem die veel kleiiger en natter is. De IJssel overstroomd nog steeds, en omdat de uiterwaarden langs de IJssel nu veel meer worden ingezet om veiligheid te bieden tegen overstromingen in combinatie met natuurbouw is er een grote verscheidenheid aan milieutypen te vinden. Allemaal typisch voor een rivierdal. Van nat naar droog en zandig naar kleiig. En dankzij een omslag in het denken: “we hebben de natuur nodig en moeten er zorgvuldig mee omgaan” is er weer veel te “lezen” in de uiterwaarden.

En daarmee ben ik weer terug bij de boekenkast. Plekken met bramen en brandnetels vertellen me dat het er behoorlijk voedselrijk is, kruisdistels vlak langs de IJssel zeggen dat het er regelmatig overstroomd en er zand wordt afgezet, de cichorei met zijn hemelsblauwe bloem vind je juist op de nattere en kleiige delen. De IJsseluiterwaarden, de plek waar de echte stroomdalplanten te vinden zijn..... Totdat er iemand roept: “Stop even met dat beredeneren. Geniet je nog wel van al dat moois? Sta eens stil, leg je boek opzij, en ga je verbazen over de schoonheid van bijvoorbeeld een bloeiend gras, de ingewikkelde bloemen van de walstrobremraap en de nietig fraaie bloemetjes van het warkruid. En wat de denken van die schitterende grasbloemen. Of bepaal gewoon zelf waar de spiegel van Venus gevallen kan zijn en schoonheid heeft toegevoegd aan alle moois dat er is.

Groot spiegelklokje. Foto: Ben de Winder

Eikenprocessierupslint *Rik Timmermans*

Als er gevallen worden gemeld van eikenprocessierupsen zie je vaak ook rood-witte lintjes opduiken om te waarschuwen tegen het voorkomen van nesten. Deze linten worden erg kundig rond de stam gebonden.

Op bijgevoegde foto, genomen voor het Deventer ziekenhuis, is te zien dat deze maatregel An sich niet helpt tegen die processie van rupsen. Sterker nog, hij wordt hier gebruikt om een nest óp te maken!

De Bruine wapendrager *Mike Hirschler*

Je zult hem maar vinden, wat een prachtige nachtvlinder! Julian Overweg vond hem enige tijd geleden. Normaal gesproken is de donkere vlek op de achterkant chocoladebruin. De Engelsen noemen hem dan ook de 'chocolate dip'. Het is niet eens zo'n zeldzaam beestje, maar overdag zit hij ergens verscholen en wordt hij alleen in de nacht actief. Overwinteren doet hij tussen afgeval-

len blad, dus vind hem maar eens. Hij behoort tot de zgn. 'tandvlinders'. De naam is ontstaan doordat hij aan de binnenrand van de voorvleugels een tandvormig uitsteeksel heeft dat in rusttoestand als een uitstulping op de rug te zien is. De vlinders kunnen niet eten. Er zijn nogal wat vlinders die tot deze groep behoren. Eén daarvan is de eikenprocessievlinder (je weet wel, die van die nare rupsen). Deze behoorde vroeger tot een andere groep, maar is sinds 2011 ingedeeld bij de tandvlinders.

Bruine wapendrager. Foto: Julian Overweg

Alles is eindig, ook de vijver die we aanlegden zo'n 30 jaar geleden. De opgemetselde vijverwand begon af te brokkelen en hij lekte water. In de loop van de tijd had zich in de oeverzone een mooi biotoopje ontwikkeld, waar onder andere de rietorchis, moeraswespenorchis en rataleer bloeiden en groeiden.

Moeraswespenorchis. Foto: Niek Lelieveld

Zelfs in de voegen zocht de moeraswespenorchis een plekje en in mijn rotsplantenbak vond ik zaailingen. U begrijpt dat ik met pijn in mijn hart toch moest besluiten de vijver te vernieuwen. In september heb ik de vijver leeggemaakt waarbij ik de orchideeën een tijdelijke plek in de tuin heb gegeven. In het najaar is de vijver weer hersteld, waarbij de folie werd vernieuwd en ook de wand weer werd opgebouwd. Gedurende de winter heb ik de natuur zijn werk laten doen, waardoor de vijver zich langzaam ging vullen met regenwater. In het vroege voorjaar heb ik dit vervolgens aangevuld met water uit de Zandwetering die achter mijn huis stroomt.

Ik heb altijd geweten dat onze vijver ook een geschikt biotoop was voor allerlei dieren gebonden aan water.

Bewust hebben we er voor gekozen om geen vissen in de vijver te houden, dit om onder andere libellen en salamanders meer kans te geven. In de zomer is het dan een genot om al het dierlijk leven rond de vijver gade te slaan: echte libellen jagend boven of hangend in de oeverplanten, ei afzettende juffers beloerd door groene kikkers. Op het water schaatsenrijders en schijnbaar willekeurig door elkaar rondzwemmende schrijvertjes. In het water kokerjuffers, libellenlarven en de kleine watersalamander.

Door de nieuwe start van de vijver was deze in het vroege voorjaar zo goed als plantloos. Ik heb me verbaasd over de grote hoeveelheid salamanders die ik kon waarnemen. Tientallen exemplaren van de kleine watersalamander hadden het water opgezocht om zich te kunnen voortplanten. Ook werd mijn nieuwsgierigheid opgewekt omdat er een aantal wat grotere exemplaren rondzwommen die duidelijk afweken van de kenmerken van de kleine watersalamander. Na een aantal pogingen kon ik uiteindelijk een exemplaar vangen waarbij mijn vermoeden werd bevestigd. Een mooi mannetje kamsalamander met zijn knalgeel gekleurde buik met zwarte vlekken en een hoge rugkam.

Het landschap waarin de kamsalamander wordt aangetroffen is bosrijk, bevat houtwallen of struweel en wordt gekenmerkt door kleinschaligheid in de directe omgeving van het voortplantingswater.

Die kleinschaligheid is zeker te vinden in mijn tuin met onder andere een vogelbosje, takkenrillen en een diversiteit aan struiken en planten. Ook de aanwezigheid van schuilplaatsen in de rotstuint werkt bij aan een goed biotoop. De kamsalamander is opgenomen in de Europese Habitatrichtlijn en is beschermd volgens de wet Natuurbescherming.

Kleine watersalamanders. Foto: Niek Lelieveld

Mannetje Kamsalamander. Foto: Niek Lelieveld

Omdat een van mijn burens ook een mooie vijver heeft ben ik 's avonds eens langs gelopen en heb geconstateerd dat hier ook kamsalamanders te zien waren. Mijn waarneming heb ik doorgegeven aan Erik Lam, de stads-ecoloog en ook via de app van de amfibieënwerkgroep Schalkhaar.

Hierop werd ik benaderd door Jan Bergwerff en Ada van Swichem die deze soort monitoren. Ze zijn een keer 's avonds langs geweest om met behulp van lampen te kijken of de soort aanwezig is en in welke aantallen. Vooral de vijver van de burens leverde een behoorlijk aantal exemplaren op van beide geslachten. De bedoeling is

nog eens te inventariseren naar juvenielen.

Ondertussen is het in mijn vijver weer wat rustiger geworden. Na het aanbrengen van nieuwe planten en het terugplaatsen van orchideeën volgde de strijd tegen de draadalg, iets waar elke nieuwe vijver last van heeft. Zo langzamerhand verdwijnt de alg en wordt de vijver weer helderder. Hier en daar is nog een salamander te zien. Verheugend is de aanwezigheid van larven wat betekent dat ondanks de opstart van de nieuwe vijver voortplanting succesvol heeft plaatsgevonden.

Schaduwgras! *Mike hirschler*

Op de Sprengenberg, onderdeel van de Sallandse heuvelrug weet ik een paadje waar dit gras staat: Schaduwgras, *Poa nemorosa*.

Kortgeleden vond ik het er weer. Het staat waar het moet staan: in een schaduwrijke bosrand waar het licht vochtig is. Het is een wat onbeduidende grassoort, maar het onderscheidt zich doordat de bladeren allemaal onder een hoek van precies 60° van de steel staan. Vanwege de zo schuin omhoog staande bladeren wordt het sinds WO II ook wel 'Heil Hitlergras' genoemd.

Schaduwgras. Foto: Mike Hirschler

Ja, dat werd wel even een 'dingetje'. Toen van Natuur Milieu Overijssel (NMO) de vraag naar de afdelingen in Overijssel kwam om een provinciale ledendag te organiseren, hadden we daar als bestuur al snel een idee voor. We dachten toen nog een aan rondje Deventer-Fortmond-Oostermaat-Ulebelt. Aangezien wij de enigen waren die reageerden met een heel globaal voorstel, was al snel duidelijk dat wij het ook gingen doen. Toen begon het spel pas echt! Want al snel bleek dat, bij nadere bestudering van ons idee, dat dit helemaal niet zou kunnen. Het verplaatsen van 60-80 mensen met bussen over grotere afstanden leek heel tijdrovend en veel te duur. Intussen was het team, dat startte met Trudy en ondergetekende, uitgebreid met Lieme, Jaap, Tonni en Arnold. Dát begon er op te lijken!

Toen samen wat anders bedacht, dichterbij huis. In de loop van een veelheid van mails en korte vergaderingen ontstond toen een heel ander plan. We zouden starten bij de Bowlingbaan bij de Worp en vandaar een rondje lopen via De Worp over de spoorbrug naar de Vikingwal, lunch bij de Fermerie en dan met de pont weer terug naar de bowlingbaan. Intussen wilden we óf de Bolwerksmolen aandoen (onder leiding van de nieuwe molenaar) en/of gaan kijken bij de beverburcht in de Ossewaarden (onder leiding van Tom). Daartussen moesten de deelnemers wel kiezen, anders kon het niet. 'De Worp', 'molen' en 'bevers' werden zo drie evenementjes van een uur binnen het grotere geheel. Intussen was deze opzet 'in grote lijnen' naar NMO gestuurd en daar startte de PR-machine. Al snel stroomden de aanmeldingen binnen en 60 bezoekers hadden we echt in no-time. Mmmm, met groepen niet groter dan 15-20 werden dat dus 4 groepen, maar we hadden maar 3 evenementjes. Er moest een vierde bij, anders zou het helemaal spaak lopen. Het evenement 'de Worp' moest daarom teruggebracht worden naar een half uur en we maakten er een evenement 'populier' bij, eveneens van een half uur. Bovendien bestond 'De Worp' zelf ook nog uit twee kleinere onderdelen van ieder een kwartier (door Marja en Jeanette). Al met al hebben we het onszelf niet echt

Gerrie leest voor uit 'Vertelsels rond de Fermerie'

makkelijk gemaakt, maar met vereende krachten en veel inventiviteit, dat mag ik rustig zeggen, kregen we het schema voor elkaar. Ook opgemerkt mag worden dat met name Trudy zéér sterk is met het samenstellen van lijsten, het maken van een definitief klokschema en iedereen houden aan gemaakte afspraken e.d.. Dát hadden we wel nodig om alles op een rij te houden. Maar het lukte! De dag zelf, 24 mei, was een heel mooie zonnige dag. Dat alleen al was voorwaarde voor succes. We kregen 65 deelnemers over de vloer. Bij de start heb ik een ander uitgelegd over IVN Deventer. Daarna nam Jan Barwegen het woord voor een kwartier uitleg over alle ins en outs van Ruimte voor de Rivier.

hoe meet je de dikte van een boom, o.l.v. Jaap en Arnold

bomencommunicatie o.l.v. Jeanette

Voor ons bekende kost, maar voor vele bezoekers duidelijk niet. Daarna in vier groepen op stap. We ontmoetten elkaar voor de lunch bij de Fermerie. Daar stond een heel goede broodmaaltijd klaar met vegetarische salades e.d., echt lekker! We hebben daar nog wat vertelt over het Noordenbergkwartier en over de Fermerie zelf. Ook las Gerrie een verhaal voor uit het boekje 'Vertelsels rond de Fermerie', en dat alles in het dialect. Dat werd zeer gewaardeerd. Om 13.30 was iedereen weer in de benen en gingen groepen óf met de pont naar de overzijde, óf men ging door naar beverburcht via de Vikingwal. Het liep gesmeerd. Om 16 uur was iedereen terug bij de Bowlingbaan, waar we nog een drankje namen, heerlijk buiten gezeten op het terras. Het was een heel leuke, interessante en gezellige dag. We kregen na afloop van

verschillende deelnemers en ook van de afdeling Enschede nog apart mails met bedankjes. Dat doet een mens goed. Het mag gezegd dat wij als organisatie IVN Deventer goed op de kaart hebben gezet, maar dat was na zoveel weken plannen en een hele dag kletsen tijdens de rondgang ook wel merkbaar. Het was tijd voor even géén IVN! We kijken terug op een geslaagd evenement. De eerstkomende jaren laten we dit evenement aan ons voorbijgaan, wij hebben voor nu ons best gedaan. Eens zien wie de handschoen opraapt volgende jaar.

Vanaf deze plek nogmaals veel dank aan Tom, Jan, Jaap, Marja, Jeanette, Trudy, Arnold, Tonni en Lieme. Het was meer dan de moeite waard!

een goede lunch in de Fermerie

de nieuwe molenaar, Rob Schutte, vertelde een enthousiast verhaal in de Bolwerksmolen

Marja vertelde enthousiast over de cultuurhistorie van De Worp, waarin o.a. een oud sterrenbos te herkennen is.

Grote stinkzwam Mike Hirschler

Zwammen zijn voor veel mensen onlosmakelijk verbonden met de herfst. In het algemeen gaat dat nog steeds wel op: iets kouder, iets natter is wel het meest ideaal voor de meeste paddenstoelen. Maar ja, als de omstandigheden goed zijn, kan je het hele jaar paddenstoelen vinden. Deze Grote stinkzwam vond ik al op 25 mei!

Kleine vuurvinder

Bruin blauwtje

Zilveren maan

Boomblauwtjes

Bruin zandogje

Zwartsrietdikkopje

Citroenvlinder

Aardbeivlinder

Gentiaanblauwtje

Klokjesgentiaan met eitjes van het gentiaanblauwtje

Distelvlinder

Groentje

Als ik op stap ben met mensen die iets van bloemen weten, ontstaat er altijd een opgewonden stemming als er orchideeën worden gevonden. Die schijnen bij iedereen bovenaan het verlanglijstje te staan. Ik heb daar niet veel mee. Het zijn mooie en delicate bloemen hoor, laat dat vooral gezegd zijn, maar ik heb dan toch liever een gewone Paardenbloem, dat is nl. niet één bloem, nee, het zijn er wel honderd! Dat haalt een orchidee bij

Paardenbloem. Foto: Mike Hirschler

lange na niet. En wat te denken van de mooie parachutjes waarmee de vruchten zich verspreiden en die menig kind in verrukking kunnen brengen? Kom daar maar eens om bij een orchidee. :=)) En wat de orchideeën betreft: die 'doen' het ook nog eens allemaal met elkaar, daar wordt ik dan ook niet vrolijk van.

saadpluizen met nootjes, foto van wikimediacommons

De Paardenbloem, *Taraxacum officinalis*, behoort tot de composietenfamilie of *Asteraceae*, de samengesteldbloemigen. Veel bloemsoorten behoren tot deze familie, ik meen dat het op de wereld de grootste familie is, overigens samen met de orchideeën, dat wel. Gedurende het jaar kom je meer soorten gele composieten tegen, maar dat zijn geen paardenbloemen. Voorbeelden hiervan zijn de havikskruiden, streepzaden, biggenkruid,

melkdistels, leeuwentanden, etc.. Van de paardenbloemen zelf zijn er enkele honderden soorten. Al die gele composieten is wel altijd een 'dingetje'. Velen laten ze dan ook links liggen met de opmerking dat dat allemaal veel te moeilijk is.

Middenin de bloem van de paardenbloem zitten de buisbloemen, daaromheen de lintbloemen. Volgens wikipedia: "Een lintbloem is een gereduceerde bloem waarbij de bloemkroon is vergroeid tot een enkel bloemblad, waarvan de oorspronkelijke vijf bladen nog te herkennen zijn aan de tandjes aan het uiteinde ervan." Elk 'bloemblaadje' is dus een bloemetje dat tweeslachtig is met een stijl en een stempel. Aan de basis zit een randje haarpluis en daaronder een mooi vruchtje, ook nootje genoemd. Trek er maar eens eentje van af en bekijk het met een loep: een klein wonder.

In het boekje 'Paardenbloemen in beeld' wordt aandacht besteed aan de naam van de paardenbloem. Het is een volksnaam die in 1906 al door Thijssen c.s. als officiële naam werd gebruikt. Het is echter vooral de naam 'leeuwentand' die we veel tegenkomen en die ook in het buitenland veel aan de bloem wordt gegeven: Löwenzahn (DE), Løwetann (NO). Dit betekent leeuwentand en het heeft te maken met de getande vorm van de bladeren. Maar wat wij leeuwentanden noemen zijn géén paardenbloemen! De Fransen hebben een andere variant: Pissenlit, wat een verwijzing is naar pissebed, ofwel de verbetering van de ingewanden zorgt ervoor dat je beter gaat En in België zeggen ze gewoon pisbloem. De achtergrond van de naam 'paardenbloem' is onduidelijker, maar heeft wellicht te maken omdat paarden de bloemen graag lusten. In paardenweiden staan altijd veel paardenbloemen, omdat de dieren de zaden weer uitscheiden en dus goed verspreiden. Maar ja dat geldt ook voor koeien, schapen en geiten, dus zeg het maar.... *Taraxacum* zou ook op een Arabische herkomst kunnen duiden of juist weer een Griekse, wat zou komen van *taraxis* (oogziekte) en "akeomal" (genezen). In de Middeleeuwen zou de plant nl. gebruikt zijn voor de genezing van een oogziekte met de naam *taraxis*.

Er is veel te vertellen over deze bloemen. Er schijnen 250 'microsoorten' (klonen of mengsels van klonen) van te bestaan, die ook nog weer eens mengen. Die werden eerst nog onderscheiden, maar dat werd zelfs de experts teveel. Er zijn er nu nog maar 10 van over. Opluchting! Interessant is verder dat de bloem witte melk uitscheidt. Deze is heel bitter en licht giftig voor de mens, maar we kunnen er iets moois van maken: rubber. Je moet dan wel de soort hebben die in Rusland of de VS groeit, die zijn lekker groot en dik. De soort heet Russische rubberpaardenbloem (*Taraxacum kok-saghyz*). Dit alternatief voor rubberbomen komt mooi uit, want de rubberbomen in ZO Azië (oorspronkelijk overigens afkomstig uit Brazilië) doen het niet zo goed meer door allerlei aantastingen van bijvoorbeeld Lyctus, een kevertje uit de familie van de boorkevers en een schimmel.

De economische haalbaarheid van rubber uit paardenbloemen wordt nu volop onderzocht.

Je moet trouwens nogal wat oppervlak hebben, want 100 - 200 kg. rubber per ha. paardenbloem is niet veel (tegen 2.000 kg van een rubberboom). Meer informatie is te vinden op de site van WUR, zoek op WUR en rubberpaardenbloem voor een mooie lijst met extra informatie hierover. Delen van de paardenbloem zijn goed eetbaar. Dit betreft vooral de bladeren en de wortels. Molsla bijvoorbeeld is het jonge blad dat je zo als sla kan eten, de gedroogde en vermalen wortels zijn een goede vervanging van koffie, het melksap zou goed zijn tegen wratten en voor de behandeling van abcessen en de wortels als diureticum, van de bloemen is jam te maken en ga zo maar door.

Al met al dus een plant waar wel eens wat meer aandacht voor mag zijn.

Botanische tekening van de Paardenbloem door William Morris

De paardebloemregel:

Op Wikipedia staat nog iets aardigs genoemd: "naar de Paardenbloem is een bekende uitzondering in de Nederlandse spelling genoemd, de *paardebloemregel*. Tot de spellingwijziging van 2005 gold dat er geen tussen-n werd geschreven in een samenstelling waarvan het eerste deel een diernaam is en het tweede deel een plantkundige aanduiding. *Paardebloem* was het bekendste voorbeeld van die uitzondering, vandaar de *paardebloemregel*. Inmiddels is het toch Paardenbloem geworden."

Het jaar van de Egel

Mike Hirschler

De zoogdierverseniging heeft 2019 uitgeroepen tot jaar van de Egel. Nu was er in 2009 ook al eens een jaar van de Egel. Dat leverde blijkbaar zoveel gegevens op over de verspreiding van dit diertje, dat men nu na 10 jaar op herhaling gaat om de huidige stand van zaken in beeld te brengen. Interessant is dat men ontdekte dat de egels, net als bijvoorbeeld in Engeland, het platteland verruilden voor de stad. Waarschijnlijk o.a. ingegeven door de sterke opmars van de Das, die graag een egeltje lust. Geef je waarnemingen van egels, levend of dood, door op [waarneming.nl](http://www.zoogdierverseniging.nl)!

En als je vragen hebt, neem dan contact op met de zoogdierverseniging: www.zoogdierverseniging.nl

Foto: Mike Hirschler

Vrijdag 2 augustus eerste-vrijdag-van-de-maandwandeling op De Bannink,

Startplaats is aan het begin van de Rodijksweg in Colmschate (net voorbij bedrijf Flierman). We gaan dan ook een kijkje nemen bij Jopie Duynhouwer, ecologisch boer op Tuinderij de Haverkamp. Jopie laat ons dan graag zijn bedrijf zien. Er is ook een kleine winkel, dus neem een grote fietstas mee voor allerlei lekkere groenten e.d.!

Zondag 4 augustus, publiekswandeling op de ODB-Oude Deventer Begraafplaats, 14-16 uur

Er is een grote diversiteit aan groen op de ODB. Er wordt hier al bijna een eeuw niet meer begraven, maar de natuur staat niet stil. We gaan het zien! Start is bij de ingang van de ODB langs de Diepenveenseweg (achter het station). Info bij gerrieroetert@xs4all.nl.

Zaterdag 3 augustus, 19 uur: stadsexcursie, plantenwerkgroep KNNV-IVN-Deventer

De stadsexcursies zijn bedoeld voor beginners: voor iedereen, lid of geen lid, die wil leren om wilde planten op naam te brengen. In de binnenstad, in parken en overhoekjes, overal zijn wilde planten te vinden in Deventer. Neem vriend, vriendin, kind of grootouder mee en kom het eens proberen.

Aanmelden graag bij Gerrit Hendriksen, gw_hendriksen@zonnet.nl of Jet Zengers, henriettezengers@tulp.nu

Zaterdag 10 augustus, 12.30-17.30 uur: vlinderexcursie Kuinderbos

Ledenexcursie IVN-KNNV-Deventer en introducés. Het Kuinderbos telt meer dan 40 grote en kleine venetjes. Staatsbosbeheer doet veel aan bosrandenbeheer en vlindevriendelijk onderhoud van graslanden. In het gebied zijn bijna 50 soorten libellen (o.a. de Oostelijke witsnuitlibel!) en 30 soorten dagvlinders waargenomen, waaronder de grote vos. Gidsen Staatsbosbeheer: Harco Bergman, boswachter van het gebied, en Gerard Eggens, vlinder- en libellenspecialist.

Verzamelen: carpoolplaats A1 Deventer, vertrek 12.30 uur stipt! Locatie start excursie: Kuinderbos, Hopweg 21, 8314 PX, Bant. Starttijd excursie: 14.00 uur. De wandeling duurt circa 2 uur. Aanmelden/nadere informatie: Frens Westenbrink, f.westenbrink@kpnmail.nl, 06- 53226766.

Zondag 1 september, lancering van de wandelingen op De Worp op de route-app van IVN, 14-16 uur

Zoek een route bij jou in de buurt

Tijdens de Natuurgidsenopleiding zijn er voor de Worp vier verschillende wandelroutes ontworpen. Vanaf deze dag staan ze op de landelijke IVN Route-app. We

gaan ermee werken en (een deel van) de routes lopen. Start bij het IJsselhotel. Info bij gerrieroetert@xs4all.nl

Vrijdag 6 september eerste-vrijdag-van-de-maandwandeling op Oxe.

Start bij melkveehouderij van de familie Nijkamp - Marsman, Oxe, Oxe 10 te Oxe. Op www.noaber-energie.nl kun je o.a. een filmpje vinden van het eerste dak met zonnepanelen. Verder is er een recent een mestvergister gebouwd die ook fosfaat en stikstof uit de mest haalt. Ook hebben ze een experimentele eendenkroosvijver en is Hans Nijkamp gediplomeerd eendenkrooswerker. De rondleiding duurt ongeveer 45 minuten. Daarna gaan we wandelen op landgoed Oxe. start om 9.30 uur op de P langs de Oxehoflaan tegenover de Oxehof.

Zaterdag 21 september excursies door Gooiermars i.s.m. IJssellandschap.

Zondag 22 september, Nieuwe veld, herfstmarkt, 11-17 uur.

Zie www.kwekerijhetnieuweveld.nl

Zondag 29 september 10.30 uur: IVN/KNNV-excursie op landgoed De Lankheet.

Verhaal en excursie over/langs de vloeivelden van landgoed De Lankheet (bij Haaksbergen). Start bij het Veldwerkcentrum, Lankheterweg 6, 7481 VM Haaksbergen.

Laarzen/goed buitenschoeisel aanbevolen.

Info: www.hetlankheet.nl Duur: ±3 uur (incl. de reis).

Vertrektijd vanuit Deventer (carpoolen) komt in de nieuwsbrief. Verplichte opgave vóór 22 september bij gerrieroetert@xs4all.nl. Bij te weinig deelname gaat het niet door.

Vrijdag 4 oktober: eerste-vrijdag-van-de-maandwandeling, paddenstoelen op landgoed Dorth,

Start om 9.30 uur vanaf de parkeerplaats aan de Kasteelweg in Kring van Dorth.

Zondag 13 oktober: jaarlijkse paddenstoelendag op Nieuw Rande.

Van 11-15 uur kan men weer zelf een mooie route lopen langs de paddenstoelen, plus allerlei andere activiteiten. Start is vanaf de P langs de IJsseldijk. Toegang volwassenen €2,50 en kinderen €1.

Eerste-vrijdag-van-de-maandwandelingen: zie de site van IVN Deventer:

ivn.nl/afdeling/deventer

GG is een rubriek over Groene zaken met af en toe een uitglijder opzij. De Glibbers gaan bijvoorbeeld over cultuurhistorie, volksverhalen of naamsherkomst en hebben altijd een link met het Groene. De naam is geleend van een plakkerige, overwegend oranje/gele (!) paddenstoel, de Groene glibberzwam *Leotia lubrica*.

Afgelopen mei ging ik met acht andere mensen zeilen op de wadden in een klein skûtsje. Ik vertrok met een keelontstekking, het was zes graden en het waaide stevig. De eerste twee dagen kregen we een aantal pittige hagelbuien over ons heen. Een keer vluchtte ik naar de kajuit, maar de boot bonkte zo verschrikkelijk, dat ik binnen een minuut groen zag. Ik leerde sturen, zeil hijsen, fok vastzetten, zwaardje ophijsen of laten zakken, helaas zonder een gevoel voor timing. Maar van al dat gezwoeg werd je wel lekker warm. De grappigste zeilterm vond ik braille-boei, voor wanneer iemand zo dicht langs een boei voer, dat je niet alleen het nummer kon lezen, maar het ook kon voelen. Ondanks kou en ellende hadden we een prachtige tocht, met weidse uitzichten en allerlei leuke dieren zoals lepe-

laars, zeehonden en eider-eenden. De allermooiste ervaring was het in de lucht hangen van twee steenlopers. Ze hingen stil boven de boot en waren zo dicht bij, dat het magisch was. Een zonsopkomst bij de Cocksdorp van Texel was ook een topper. We wilden met hoog water bij een zandplaat zijn, om zeehonden te spotten. Ik telde er grof ge-

schat minstens vijftig. Het was een dwaaltocht, dus we lieten ons leiden door de wind (en de weersvoorspelling, aan het einde van de week moesten we wel weer in Workum terug zien te komen). Rond Terschelling nam de wind af en lagen we twee dagen op een zandplaat, naast de Boschplaat. Bij laagwater liepen we naar het vaste land, om daar de boel te verkennen. De drooggevalen bodem bevatte rare plukken wier. Ik herkende de mooie vormen niet. Het leken 2 strengen keurig in elkaar gedraaide krullen. Schipper Bernard achterhaalde dat het wakame was, een Japans wier. De prachtige slingers bleken de geslachtsorganen van *Undaria pinnatifida*. Deze bevin-den zich net boven de voet van het wier. Maar wat doet wakame hier?

De eerste lading wakame kwam mee naar Frankrijk met Japanse oesters, al in 1971. Het wier dook in 1999 op in Zeeland en vanaf 2008 in de Waddenzee. Tegenwoordig wordt het commercieel gekweekt langs de kust en vooral op Texel. Wakame houdt van een koele zee, ideaal is een watertemperatuur tus-

sen de 10 en 15 graden. Het is een bruinwier met een olijfgroene tot bruine kleur. De wakame uit de winkel is groen en smal. De smaak wordt omschreven als licht zoet, met een knapperig mondgevoel. Het wier kan nogal invasief zijn en andere wieren verdringen. Toch is wakame geen plaag, de verspreiding gaat niet explosief. Voordeel is dat het een schuilplaats biedt aan jonge vissen en dat het goed smaakt. Bovendien bevat het mineralen zoals jodium en zit er een stof in die vetverbranding stimuleert. In Japan wordt wakame als bloedzuiverend beschouwd, het versterkt de darmflora en het normaliseert de menstruatie.

Ooit eens, dertig jaar geleden, at ik een jaar lang veganistisch. Van een vriend kreeg ik vier grote glazen potten met gedroogd

zeewier om de boel wat hartiger te maken. Naast een pot met nori-rollen (tegenwoordig bekend van de sushi) was ik de trotse eigenaar van arame, wakame en kombu. Toen ik uiteindelijk ging dromen over kaas, was de maat vol en werd ik weer lactovegetariër. De naam wakame brengt me in één klap terug naar mijn studententijd.

Simpele salade van wakame voor 2-4 personen:

Ijsbergsla: een zakje, of nog beter een kwart krop biologische ijsbergsla. In reepjes snijden, dan mengt het beter.

Wakame: kant en klaar, vochtig, (te verkrijgen bij Natuurwinkels of AH), ruim toevoegen

Sesamzaad: geroosterd, (of zelf roosteren, droog in een koekenpan), dit geeft de "bite"

Yoghurt: de dressing kan neutraal of met een beetje peper en zout, evt. een scheutje shoyu

De hoeveelheden letten niet zo nauw, gewoon mengen en gokken, het is altijd lekker.

Bronnen: *Skûtsje Vriendschap uit Workum: www.zeilenmetvriendschap.nl, Wikipedia Wakame, Nature Today 10-02-2019: "Japans wier Wakame neemt voetje voor voetje toe" en Exoten in Nederland door F. de Vries, recept door Linde de Leeuw*

VLEES GEZOND VAN OORSPRONG

U kunt genieten van de heerlijkste Biologische vlees- en vleeswaren in de ambachtelijke slagerij aan de Smedenstraat 118.

U kunt bij ons terecht voor een ruim assortiment aan rund- en varkensvlees maar ook voor lams- en kalfsvlees alsmede de heerlijke Kemper Landhoen.

Open di. t/m vr 8.30-18.00
za 8.00-16.00

Smedenstraat 118
7411 RJ Deventer
0570-619090
www.degroeneweg.nl

HET DEVENTER WIJNHUIS

Slot-Kleverkamp anno 1888

Dé unieke wijnbeleving voor iedereen

Wijnproeverijen

Ontdek uw eigen smaak

Wijncursussen

Leuk voor een personeelsuitje

Relatiegeschenken

Lekker om te geven

www.hetdeventerwijnhuis.nl

Holterweg 2
7418 EB Deventer

Tel: 0570 - 614737
Tel: 0570 - 614405
info@hetdeventerwijnhuis.nl

Vragen ledenmiddag 4, eten en gegeten worden *Mike, Trudy, Hans*

Van de vragen en antwoorden die we bij langs zijn gegaan op de ledenmiddag op 19 augustus 2018 hebben we een serie van 6 gemaakt. Dit is deel 4.

NB: op veel vragen zijn meerdere antwoorden mogelijk. Je mag zelf ook nog even puzzelen. De antwoorden staan op de volgende bladzijde.

Vragen:

23. Wat is een ander woord voor het lieveheersbeestje?
a. kapoentje, b. luizenvreter, c. koekediefje, d. boterbeestje, e. stippelaartje

24. Vliegt een lieveheersbeestje met zijn schilders als vleugels, of ???

25. Een poppenrover is een

26. Mestkevers kunnen in 3 grote groepen ingedeeld worden naargelang hun voortplantingsmethode, nl.:
..... en en

27. Wat weet je over hun voortplantingsmethode?

28. Van de 127 in Nederland voorkomende boktorren worden er meestal slechts vier in en om het huis gezien: de Veranderlijke boktor, de Vuurboktor, de Huisboktor, en de Gewone smalboktor. De Huisboktor heeft de boktorren hun slechte naam bezorgd, omdat de larve ervan een bedreiging zou kunnen vormen voor constructies

gemaakt van een bepaald soort hout. Welke houtsoort is dit en geldt de bedreiging ook als het hout bewerkt is?

29. Wat onderscheidt boktorren van alle andere langwerpige kevers?

30. De bekende Rugzwemmertjes, of Bootsmannetjes, eten:

a. kleinere insecten in water b. bijna alles wat hij tegenkomt aan andere niet te groten dieren
c. knauwt ze aan stukjes, d. zuigt ze leeg, e. eet zelfs kikkers en larven van salamanders
f. heet ook wel 'waterbij' omdat hij zo gemeen kan bijten.

31. Hoe komen de Rugzwemmertjes, ook genoemd bootsmannetjes, in je vijver terecht?

32. Waarom is de Amerikaanse kakkerlak zo moeilijk te bestrijden?

33. In China is er een geneesmiddel gemaakt uit Amerikaanse kakkerlakken. Een specifieke vaardigheid van de kakkerlak (in het nimf-stadium) ligt hieraan ten grondslag. Hoe zit dat?

C. Maak de volgende mop af:

Een man vraagt in de dierenwinkel: 'Mag ik driehonderd kakkerlakken van u?' Zegt de verkoper: 'Waar heeft u nou driehonderd kakkerlakken voor nodig?'

De klant:

23. a. kapoentje, c. koekediefje, d. boterbeestje

24. Onder het schild zitten de vleugels, die klappen uit en dan kan hij vliegen. Dat geldt voor alle kevers.

25. Een Poppenrover is een kever uit de familie van de loopkevers. Wat doet hij??

Er zijn kleine en grote poppenrovers. Eet vooral rupsen, o.a. is het een kever die eikenprocessierupsen eet.

26. dwellers, tunnelgravers en rollers

27. Wat weet je over hun voortplantingsmethode?

Dwellers: de volledige voortplantingscyclus speelt zich af in een mesthoop. Er worden kleine holtes in of net onder een mesthoop gemaakt waarin de eitjes afgezet worden. Doordat een mesthoop relatief snel degradeert, zijn dwellerssoorten genoodzaakt om de ontwikkelingsfase van larve naar pop relatief snel te doorlopen. De Rood-schildveldmestkever is voorbeeld van een dweller die je in Nederland kunt aantreffen.

Tunnelgravers: Bij de tunnelgravende mestkeverssoorten maakt een paartje een nest in de grond. Eerst maken ze een verticale gang die variabel in lengte is (van tientallen centimeters tot meters diep). Vervolgens zijgangen die volgepropt worden met mest. Alleen aan het einde is ruimte opengelaten voor een eitje. Ten slotte worden alle gangen met aarde afgesloten. De larven hebben voldoende voedsel tot hun beschikking en vaak zijn er meerdere jaren nodig om de ontwikkeling te voltooien. De Gewone mestkever die in Nederland volop voorkomt, behoort tot de tunnelgravers.

Het nut van tunnelgravers: met mest volgepropte gangen bevorderen vruchtbaarheid bodem. Berekend is dat het grondverzet honderden kilo's/hectare per jaar draagt.

Rollers: maken mestballetjes door porties mest achterwaarts op te rollen. Als het mestballetje ver genoeg van de mesthoop verwijderd is, wordt het ondiep begraven en voorzien van een ei. Zodoende dient de mestbal als nestkamer voor de larve. Rollende soorten komen typisch voor in warmere streken en komen in België en Nederland niet voor.

28. naaldhout, en ja, ook als dit hout bewerkt is.

29. Boktorren hebben extreem lange voelsprietten (tasters); deze zijn vaak net zo lang als het lichaam en soms zelfs veel langer.

30. a. kleinere insecten in water, b. bijna alles wat hij tegenkomt aan andere niet te groten dieren d. zuigt ze leeg, e. eet zelfs kikkervisjes en larven van salamanders, f. heet ook wel 'waterbij' omdat hij zo gemeen kan bijten.

31. vliegend

32. Ze hebben een geweldige afweer tegen ziekten en pesticiden. Onderzoekers vonden genen voor zo'n 500 verschillende ontgiftingsmechanismen. Ook is hun aangeboren immuunsysteem buitengewoon sterk. Daarbij kunnen ze zeer goed voedsel vinden, zich makkelijk aanpassen aan nieuw voedselaanbod, zijn het alleseters en

kunnen ze ook nog eens 4-6 weken zonder voedsel.

33. Het is een geneesmiddel (Kang Fu Xin Ye) dat voor wondheling voorgeschreven wordt. Een jonge kakkerlak kan na verlies van een poot snel een nieuwe poot laten groeien. Wetenschappers identificeerden de biochemische route die deze ledemaat-regeneratie mogelijk maakt. Die bespoedigt ook in het algemeen het helen van wonden in kakkerlakken.

C. er zijn diverse antwoorden gegeven:

= Ik heb de huur opgezegd en ik moet mijn woning weer in de oude staat opleveren.

= die zijn voor mijn insectensnackbar

= dan heeft mijn partner wat te doen

= er stond een bordje 'stapvoets'

Verschillende typen boktorren, met korte sprietten en met lange sprietten.

Slanke schouderboktor (boven) en Nevelboktor (onder).

Foto: Gerrit Hendriksen

Rene Vos Outdoor & Sports heeft de materialen die u als natuurliefhebber nodig heeft!

- Buizensportkleding van o.a. Fjällräven
- Rugzakken
- Petten en hoeden
- Verrekijkers
- Zaklampen
- Slaapzakken
- Matjes
- Tenten
- en nog veel meer

Kortom kom gewen eens langs

Wandelschoenen vanaf € 55,-

Waterdichte jassen vanaf € 59,95

Podologisch schoenadvies

René Vos GORSSSEL

Hoofdstraat 39 / Gorssel
Tel. 0575 - 49 39 89
www.rene-vos.nl

di - do 10.00 - 18.00
vr 10.00 - 20.00
za 09.30 - 17.00

P vrij

Kringlooplandbouw, maar dan met cijfers

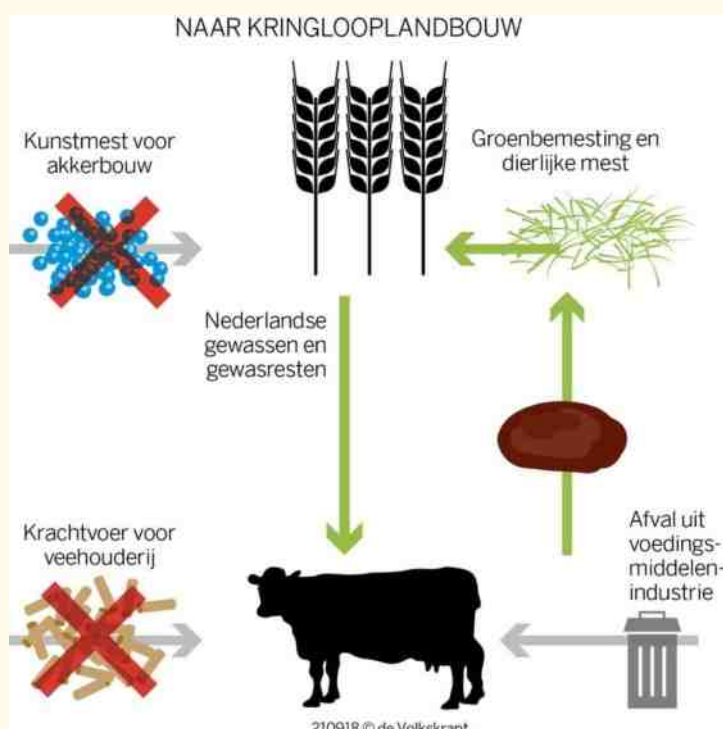
Jopie Duynhouwer, Ecologisch boer op De Bannink

Fotocredits: 'Natuurlandschap', Pixabay

Kringlooplandbouw is een gevleugeld begrip geworden. Op Foodlog is dit onderwerp verschillende keren aan de orde geweest en ook minister Schouten gebruikt de term in haar Voedselvisie. Tot nu toe beperken de verhalen zich tot kwalitatieve beschouwingen en romantische bespiegelingen. Jopie Duynhouwer probeert kringlooplandbouw van wat cijfers te voorzien.

Het lijkt alsof we in Nederland kringlooplandbouw een paar jaar geleden opeens uitgevonden hebben. In de Volkskrant las ik een vrolijk makend plaatje met een nadrukkelijk kruis door krachtvoer en kunstmest en groene pijltjes bij voer van Nederlandse grond en resten van de voedingsmiddelenindustrie. Zo'n plaatje werkt enthousiasmerend op het publiek en doet een belofte. Wie er getallen aan probeert te hangen, zal ontdekken dat die praktijk niet klopt. Alleen heel schrale boerensystemen komen een beetje in de buurt.

Verschillende betekenissen.

De term kringlooplandbouw is verwarrend, omdat verschillende gebruikers er verschillende dingen mee bedoelen. De kringloop kan betrekking hebben op biomassa (C, koolstof), fosfaat (P) of stikstof (N). Verder is het essentieel om de grenzen van het systeem netjes aan te geven. Een kringloop kan betrekking hebben op een bedrijf, regio, land of zelfs de hele wereld omspannen. In de kringloopdiscussie zoals die door de WUR aangezwengeld is, en die later in de visie van minister Schouten terugkomt, wordt dat omzeild met de pakkende slogan "lokaal waar kan, globaal waar het beter of nodig is". In zijn meest basale vorm gaat het om het uitwisselen van reststromen uit de verschillende sectoren. Akkerbouwers produceren stro of bietenkoppen, die door veehouders gebruikt kunnen worden en die resulteren in mest. De akkerbouwers kunnen op hun beurt een deel van de mest van de veehouders gebruiken op hun land.

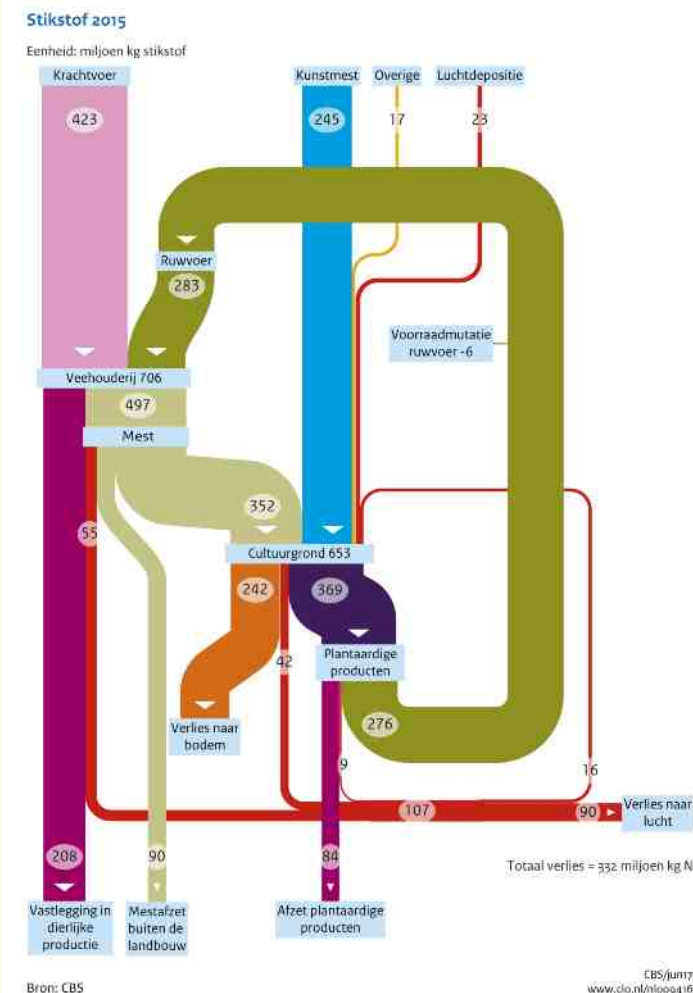
Van de stikstof die in 2015 via veevoer en kunstmest in de landbouw werd aangevoerd, kwam maar 45% in dierlijke en plantaardige producten terecht.

De idylle van het bijna verdwenen gemengde bedrijf herleeft. Dat beeld wordt ook door Carola Schouten aangehaald en komt voort uit ideeën van WUR-experts. Zij gaan ervan uit dat op dit moment veel reststromen niet of niet optimaal (in het gelinkte artikel wordt het woord 'optimaal' maar liefst 20 keer gebruikt) ingezet worden. WUR-kringloopman Martin Scholten gebruikte inmiddels in vele presentaties suikerbietenblad als voorbeeld. Het loof moet naar de koeien, benadrukt hij keer op keer. Daarmee zaagt hij de tweede poot onder de kringloop - goed bodembeheer - weg en maakt daar een bijzaak van. Een goede bodem is niet gebaat bij koeienvoer, maar bij zelf gevoed worden met organische stof en andere nutriënten die niet ergens anders moeten belanden. Ik kom in een latere tekst terug met cijfers over de bijdrage dat Scholtens bietenloof levert aan de kringloop en de uitstoot van klimaatgassen die daarmee gepaard gaat.

Mens laat kringloop leeglopen.

Het centrale probleem voor de kringlooplandbouw is het eigenlijke doel: de menselijke consumptie. Elk jaar wordt door die consumptie in de vorm van afgevoerde nutriënten een kwart tot de helft van de nutriënten als stikstof en fosfaat uit de cyclus gehaald. Zolang die niet teruggebracht worden in de kringloop, blijft het rommelen in de marge. De kringloop loopt immers in hoog tempo leeg, zoals een eerste blik op de cijfers van de belangrijkste in de kringloop te recyclen stoffen leert.

De nutriëntenbalans voor stikstof (N) die opgesteld is door het Planbureau voor de Leefomgeving leert dat kringlopen niet zo efficiënt - 'optimaal' - zijn te realiseren als wordt gesuggereerd. Van de stikstof die in 2015 via veevoer en kunstmest in de landbouw werd aangevoerd, kwam maar 45% in dierlijke en plantaardige producten terecht en er verdwijnt 332 miljoen kilo N direct naar het milieu.

Om het nog wat erger en realistischer te maken: ook de 45% die wél in voedselproducten terecht komt, verlaat via onze toiletpot de landbouwingang. Er is dus weliswaar sprake van een kringloop, maar dan wel eentje die steeds opnieuw forse voeding van buitenaf nodig heeft om te blijven draaien. Het project 'Koeien en Kanzen' komt met een N-efficiëntie van 33% voor de geselecteerde bedrijven. Dat is ietsje beter dan de groep controle-bedrijven, die 29% halen. Dat vertaalt zich in een N-overschot van 200 kg per hectare. Om zo'n getal in perspectief te plaatsen: de gemiddelde N-kunstmest-gift in Afrika in 2014 was 14,45 kg/ha.

Een onderzoek van een groep wetenschappers van het Louis Bolk Instituut bevestigt dit beeld. Zij probeerden de stikstofefficiëntie per land te berekenen. Voor Nederland komen ze uit op een N-efficiëntie van 25%. Die score is vergelijkbaar met het Europees gemiddelde.

Iedereen die het woord kringlooplandbouw in de mond neemt, wil ik uitdagen daar cijfers aan vast te plakken.

De N-efficiëntie lijkt sterk samen te hangen met het type landbouwsysteem. Meer vee leidt tot een lagere efficiëntie. Ierland scoort 10%; Italië 40%. Het Louis Bolk-rapport noemt ook twee landen die het qua efficiëntie erg goed doen: Rwanda en Nepal, beide met een efficiëntie van meer dan 100%. In die gevallen gaat een hoge efficiëntie echter gepaard met een lage voedselproductie en lage N-kunstmestgift.

Liever geen volksverlakkerij.

Als we het Volkskrantplaatje van harde cijfers voorzien, dan verbleekt het. Er gaat een rood kruis door 669 miljoen kilo stikstof; het groene pijltje van de reststromen is opeens goed voor 17 miljoen kilo N. De grootte van het zwarte koetje in het Volkskrantplaatje krimpt daardoor aanzienlijk en wordt veel kleiner dan nu is afgebeeld. Mooie verhalen over kringlooplandbouw zijn aanstekelijk, maar wat het concept werkelijk betekent wordt duidelijk als er cijfers ingevuld moeten worden. Kringlopen met zulke grote verliezen zijn een open gat; de landbouw in Nederland scoort niet bijzonder goed. Wel ligt er een mooie uitdaging om de N-efficiëntie te vergroten en daar zijn heel veel manieren voor aan te geven. Maar dat gaan Schouten en Scholten beslist niet doen omdat het niet gaat via de dierlijke weg die zij zich voorstellen.

Iedereen die het woord kringlooplandbouw in de mond neemt, wil ik uitdagen daar cijfers aan vast te plakken. Het simpelweg vertellen van mooie verhalen in combinatie met dito plaatjes, zonder de stromen te kwantificeren is volksverlakkerij.

Noot van de redactie:

Dit artikel werd eerder gepubliceerd op de site 'Foodlog' www.foodlog.nl waar Jopie Duynhouwer al enige keren kritische stukken schreef. Zo waeren er eerder al artikel en over de teloorgang van de kievit op zijn terrein, twee afleveringen over boeren zonder dierlijke mest, een dilemma in Friesland over het verhogen van het waterpeil in relatie tot het in de grond stoppen van CO2 en over Nederlandse boeren die geen CO2-oplossing hebben. Interessante artikelen, ook van vele andere auteurs. Een aanrader dus.

Foto: Jopie Duynhouwer, Groenbemester naast perceel kool

Op woensdag 8 mei hield Nick Hofland zijn lezing 'Boerenzwaluw in het nauw' in het Science Café in Deventer. De lezing was georganiseerd in samenwerking met IVN/KNNV-Deventer.

De lezing betrof de dramatische achteruitgang van insecten. Nick maakt deel uit van de onderzoeksgroep van de Radboud Universiteit in Nijmegen die met Duitse amateurecologen in 2017 een onderzoek presenteerde over een terugval van 75% van de biomassa van insecten in 27 jaar tijd in 63 natuurgebieden in Duitsland. Hij voert vervolgonderzoek uit waarbij gekeken wordt naar het effect van insecticiden op het broedresultaat van spreeuwen en boerenzwaluwen. Bij het onderzoek zijn tientallen vrijwilligers betrokken die door het hele land monsters verzamelen. Het onderzoek zal over 2-3 jaar worden afgerond met een promotie.

Het onderzoek naar de oorzaken van de terugval van insecten is complex en kent vele facetten. Een voorbeeld is het onderzoek naar de prooisamenstelling van wat de boerenzwaluwen hun jongen voeren. De zwaluwen in de ongerepte natuur van Polen voeren vooral eiwitrijke mestkevers. De mestkeverstand In Nederland blijkt sterk te zijn gedaald, wat (waarschijnlijk) de reden is dat het menu hier hoofdzakelijk uit vliegjes bestaat. De consequentie kan ingrijpend zijn: met een paar forse mestkevers is het maagje van een boerenzwaluwjong in Polen gauw gevuld, terwijl de zwaluwouders hier massa's vliegjes aan moeten slepen voor een vergelijkbaar resultaat. Dat kost veel meer energie, zo er al genoeg vliegjes aanwezig zijn om de jongen in leven te houden. Waarom de mestkevers hier zo sterk achteruit zijn gegaan is niet duidelijk, misschien door het verdwijnen van de mestvaalten rond de boerderij?

Na de lezing kwam er een groot aantal vragen uit een zeer betrokken publiek. Zo stelde iemand uit de agrarische wereld dat de oorzaken van de dramatische achteruitgang van insecten en biodiversiteit wel erg eenzijdig bij de boer worden neergelegd. In reactie daarop werd het boerenbelang onderkend: de boer vecht ook voor zijn bestaan en wordt, vanwege de lage prijzen die de supermarkten hen afdwingen, gedwongen tot schaal- en productieverhoging, inclusief het kapot bemesten van akkers en weilanden, het verdwijnen van houtwallen en akkerflora en het verstieren van grond- en slootwater met chemische bestrijdingsmiddelen. Zo bezien zijn we met zijn allen, als maatschappij, 'schuldig' en verantwoordelijk.

Al met al was het een succesvolle avond. Er zaten 130 mensen in de zaal, wat een hoge opkomst was, mede gezien de concurrentie van de voetbalwedstrijd Ajax - Tottenham. Er kon goede reclame gemaakt worden voor IVN en KNNV met banners en folders. Opzet en lezing zijn goed bevallen, volgend jaar gaan we voor een vervolg.

Even inzoomen: 'bontje'

Mike Hirschler

Gevonden in Zuid Limburg afgelopen voorjaar: een haagbeuk met een bontje om, die had het blijkbaar, ondanks het mooie weer toen, nog flink koud. Het bontje wordt gevormd door een zich vertakkende stam van klimop; een oude jongen zo te zien.

Het wereldwijde enorme verlies aan biodiversiteit heeft de laatste tijd flink de pers gehaald. Er is maar weer eens gezegd hoe erg het allemaal is. In Nederland is het relatief gezien traumatisch omdat wij een zeer dicht bevolkt land zijn dat ook nog eens zeer intensief gebruikt wordt. In biodiversiteitstermen kun je rustig zeggen dat vele landsdelen flink uitgewoond zijn. En dan te bedenken dat er al decennia, soms al meer dan een eeuw, natuurbeschermingsorganisaties zijn die zich enorm inspannen om natuur te behouden. Dat geldt natuurlijk ook voor de 1000-den vrijwilligers die zich daarvoor inzetten. Stel, je bent als natuurbeschermingsorganisatie constant bezig om een gebied met een bijzondere flora optimaal te beheren: de vegetatie wordt precies in het goede seizoen gemaaid, met de juiste apparatuur. Het gebied wordt als natuurgebied ook planologisch beschermd. Opslag van uitzaaiende bomen wordt verwijderd. Desnoods wordt de bovenlaag af en toe voorzichtig afgeplagd. En toch neemt het aantal specifieke plantensoorten af. Een vrijwilliger ontdekt jonge Koolmezen in een nestkast met gebroken pootjes.....Blijkbaar zijn alle inspanningen tot op zekere hoogte onvoldoende! Een gestaag motregentje van stikstof daalt jaar in jaar uit neer op het bijzondere gebied. Het gebied ligt eigenlijk in een stikstofmarinade. Dit is in heel veel gebieden in Nederland aan de hand. Er is gewoon veel te veel uitstoot van stikstof. Dat is al een paar decennia zo. En ondanks alle goede bedoelingen neemt dat niet af. Dat hebben natuurbeschermingsorganisatie al heel lang geroepen. Gelukkig hebben we in Nederland onafhankelijke rechtspraak en ligt er nu een uitspraak van

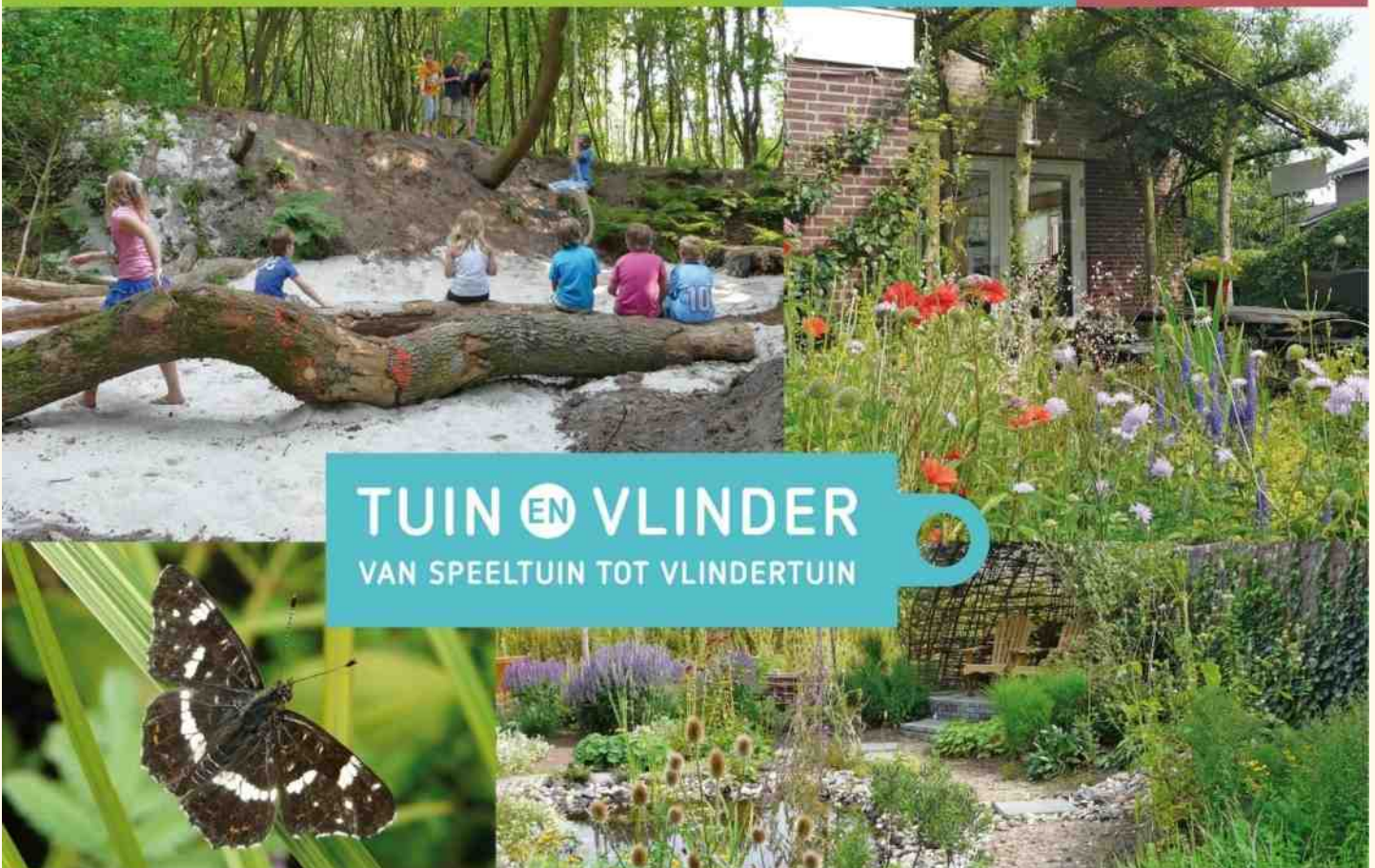
jewelste; zo lang de uitstoot niet drastisch terug gedrongen wordt even een pas op de plaats maken. Toch wordt nog steeds volgehouden hoe belangrijk sommige bedrijfstakken zijn voor onze export en dat die productiemethoden de beste ter wereld zijn! Men heeft in het verleden ook tegen beter weten volgehouden dat roken niet ongezonder is. Zo gaat het eigenlijk ook nog steeds met de stikstofneerslag. Maar toch voorlopig geen vliegveld erbij in Lelystad; errug hè?! Talloze projecten zitten voorlopig op slot en hopelijk komt er een nieuwe Aanpak Stikstof die wél ergens toe leidt. Roken is wel degelijk ongezonder!

ONTWERP, ADVIES EN AANLEG VAN NATUURRIJKE TUINEN EN SPEELPLEKKEN

WWW.TUINENVLINDER.NL

INFO@TUINENVLINDER.NL

Raadselplaatje *Mike Hirschler*

We kregen een antwoord van Gerda dat het parende slakken betreft. Dat is goed. Maar ik wil natuurlijk altijd weten wat er verder precies aan de hand is. Dus: slakken zijn tweeslachtig, ze zijn zowel man als vrouw, hermafroditet heet dat. Hoe werkt zo'n paring dan? En wat zien we dan op de foto? Het is wel een redelijk ingewikkeld verhaal, dat paren van slakken, en er gebeuren dingen die echt anders zijn dan wat we 'gewend' zijn.

Omdat ze tweeslachtig zijn, spelen beide slakken zowel de mannelijke als de vrouwelijke rol. Alvorens te paren is er een uitgebreid voorspel. Daarbij schieten ze o.a. een kalknaald van wel een cm. lang naar elkaar die uit de zijkant van het hoofd komt en wel uit de vrouwelijke geslachtsopening. Dat schijnt de paringsdans en de zaadlozing te stimuleren. Het moet ook niet gekker worden!

Daarna komt de paring die wel 8 uur kan duren! Tijdens de paring komt ook de penis naar buiten (eveneens uit de zijkant van het hoofd), die bij sommige soorten wel 4-5 keer langer kan zijn dan de slak zelf. Het witte op de foto zijn de verstrengelde penissen van de twee slakken. Beide dieren stoppen bij de paring tegelijkertijd sperma in de geslachtsopening van de ander, dezelfde plek waar ook de penis uit komt. Er is ook vaak sprake van groepsseks. Op de site van KIKK schrijft Joris Koene het volgende: *"ze doen ook regelmatig aan groepsseks. Vooral de soorten die bij iedere paring moeten kiezen of ze de mannen- of de vrouwenrol aannemen. Als je een grote groep van dit soort dieren bij elkaar zet, vormt zich vaak een keten van slakken. De achterste slak paart alleen als mannetje, de voorste alleen als vrouwtje. Daartussen zitten slakken die actief als man én als vrouw tegelijk*

paren. De slak voor hen geven ze sperma, van de slak achter zich ontvangen ze het. Soms gaat de voorste slak de achterste ook nog bevuchten. Dan

ontstaat een gesloten kring waarbij alle slakken beide geslachtsrollen uitoefenen. We noemen dat ook wel kettingscopulatie." Klinkt tamelijk heftig vind ik.

Na de paring leggen beide slakken na een paar weken een pakketje van enkele tientallen eitjes. Die zijn witdoorzichtig en je kan ze in kuiltjes in de grond vinden of gewoon op een vochtige plek onder de bladeren.

Het nut van slakken: ze maken deel uit van de voedselketen en ze ruimen dode planten en dieren op. In principe zijn naaktslakken niet eetbaar voor ons, maar alle huisjesslakken over de hele wereld wél. Het hangt er wel even van af wáár je ze vindt, want veel slakken leven van dingen die voor ons giftig zijn. Zij zijn het dan óók! Je schijnt ze te kunnen 'ontslakken', wat zoveel betekent dat je ze een paar dagen op een dieet van bijvoorbeeld sla zet, dan zijn daarna de giftige stoffen uit het lichaam verdwenen. Schijnt erg lekker te zijn met veel knoflook. Ik vind het maar taaie dingen en gebruik de knoflook liever bij iets anders.

Maar voor de liefhebbers: eet smakelijk!

Nieuw raadselplaatje

Het is een cm lang, is van een dier en er wordt muziek mee 'gemaakt'.

Stuur je oplossing naar :
natuurwijzerdeventer@gmail.com

Sluitingsdatum volgende kopij:
15 augustus 2019